

Pogled na vas s cerkvijo.

Il.Slov.1926, št.172, št.31.

Star gotski prezbitერიj, nova tridelna ladja in stolp s korom star.

Stara cerkev je imela eno ladjo v širini sedanje srednje ladje. Bokana je bila gotsko in je imela velike sklepnike. Okna so bila zazidana in restavrirana po novi stavbi. Lep baročni oltar z mnogimi svetniki je bil uničen. Vedanji o ar delo domačega mizarja in kiparja Nenbocka.

Tri cerkvi proti župnišču kapela, več ali manj kvadratnega tlorisa z gotskim obokom, menda iz zač.16.stol. Na stenah stare slike, Marijino rojstvo Oznanenje, "aroka in še neka četrta scena, Spodaj je klet, torej verjetno nekdaš karner.

Stele, LXVIII, 6.4.1926, str.7-8.

Kelih Maria Eleonora Abbtissin 1759. Okrašen z emajli sv.Klare, sv. Antona, sv. Franč. Na kapi Zadnja večerja, Brezmadežna, sv. Jožef. Rokoko ornamentika.

Stele, CXXV, 20.7.1933, str.20.

In Creuze(Chreuz) - Križevci, 12 kmetij. L. 1314 je vojvoda Friderik zastavil med drugim tudi Križevce. L. 1445 je bilo tu le 11 hiš. Najbrž so 1 kmetijo med tem porabili za dotacijo stalngga vikarja, oziroma župnika. Dandanes se razločujejo Veliki in Mali Križevci, a razdelitev je novejša in za zgodovinarja brezpomembna. Ta občina obsega le 266 ha, torej pride na kmetijo le 21.41 ha. Občinsko ozemlje se razteza od jugozahoda proti severozahodu, namreč od Logarovec proti grški občini (Borovnica).

logarovski in grlavski meji se zožuje v ozki pram, proti sredini se razširi in skozi največjo širino gre velika cesta Ljutomer-Radgona, ob kateri je ob južnem in severozahodnem robu obč. pomirja zmeščena vas v dveh skupinah: Veliki in Mali Križevci. Prvi - s cerkvijo- predstavlja jo pač prvotno vas, ki jo neposredno obkrožujejo od vseh strani travniki, znak, da je ta vas v starih časih bila postavljena sredi močvirja. Ne samo na vzhodni strani, kjer je še v 16. stol. drla Mura, marveč tudi na zahodni strani vasi se pozna starodavna struga, ki se vije od zahoda proti vzhodu in se je nižje vasi stekala s pravo mursko strugo. Blizu stoka se njive in travniki ob tej starodavni strugi imenujejo "Siljišče" t.j. kraj, kjer raste silj (Peucedanum palustre), rastlina, ki ljubi mokrotne travnike, ribnike itd.

~~Fr. Kovačič: Donseki k starejši zgodovini Murskega polja.~~

~~ČZN. XV. 1919. str. 31, 32.~~

V starih časih je stal v tej občini gradič na sedanjem pokopališču (Gradišču), ki mu je gotovo pripadalo nekaj zemljišč, zato je pride pri sedanjem obsegu križevske občine malo sveta na 12 kmetij v 13. stol., morda so se tu zgodile neke spremembe v porazdelitvi občinskih zemljišč. Križevski posestniki imajo sedaj malo zemlje v sosednjih občinah, pač pa kmetje sosednjih ibčin na križevskem ozemlju, kar pa prvotno ni moglo biti. Ker je kraj dobil ime po cerkvi, je s tem pojasnjen tudi začetek te vasi. O cerkvi in njenemu patrociniju govorimo na drugem mestu.

Fr. Kovačič: Donseki k starejši zgodovini Murskega polja.

I. Mursko polje v deželnoknežjih urbarjih.

ČZN. XV. 1919. str. 31, 32,

Zgodovinar Povoden je bil mnenja, da je tu že stala cerkev l.1402. Zvonik je bil prizidan l.1602. Da pa je cerkev starejša, o tem priča zgod. gotski stil. Najstarejše krstne knjige segajo do l.1650.

Slov. gospodar, l.1879, str. 259.

Sv. Križ na Murskem polju se izrecno imenuje že v otokarskem urbarju ter je cerkev dala ime vasi, znak, da se je naselbina razvila krog cerkve, Sv. Križ nas istotako spominja križarskih vojn ter se lepo ujema s krogom benediktinskega kulta. Sv. Križ pride v navado kot cerkveni naslov zlasti proti sredini 12. veka.

Fr. Kovačič: Donseki k starejši zgodovini Murskega polja.

IV. Zemljiški gospodje na Murskem polju.

ČZN. XV. 1919. str. 80.

Iz dejstva, da je kraj ime dobil po cerkvi, sledi, da je še le ustanovitev cerkve povzročila naselbino okoli nje. Daj je cerkev nastala, se ne ve, "Chrevcze" se imenuje že l.1265. in l. 1300.

M. Ljubša: Zemljepisni razvoj župnij v pražupnijah Ptuj, Velika Nedelja in Radgona.

ČZN. XX. 1925. str. 15.

(KEUZDORF)

Župna cerkev, posvečena sv. Križu.

Pravilno orientirana cerkev stoji v ravnini sredi vasi.

Viri in literatura : Fr. Kovačič: Ljutomer, Maribor 1926, p. 231-258; M. Zadnikar: Umetnostni spomeniki v Pomurju, Murska Sobota 1960, p. 54; Farna kronika (Matej Slekovec 1892).

Karakteristika: Stavba predstavlja veliko gmoto, sestoječo iz prizmatičnega zvonila, triladijske ladje, $5/8$ zaključenega presbiterija in na jugu prižidanega ~~križniškega~~ nadstropne zakristije. Gradnja je v starem delu kamnita, v novem opečna. Strehe so opečne, zvonikova je piramidasta, pločevinasta.

Zunanjščina: Zvonik opasujejo tri konkavno spodžebljeni zidci in neogotski čelni zaključek iz leta 1891. Do takrat ga je pokrivala bakrena čebulasta streha, popravljen pa je bil leta 1813, 1849 in 1884. Zvonik ima v fasadi pp lino s posnetim rohom, zvonove line pa so zašiljene ter s poševnim kamnitim ostenjem. Neogotsko ladjo obstopa pet parov opornikov, poživlja pet parov dvodelnih oken, zaključuje pa konkaven fabion. Iz ladijske mase, ki oblikuje na vzhodu navzven nevidno kapelo in nadstropno zakristijo, gleda $5/8$ zaključenih presbiterij. Opasuje ga pristrešen talni zidec, strešast spodžlebljen zidec in močan konkaven fabion. Šivani vogali so brez opornikov, 5 dvodelnih oken je brez delilca, njihova krogovičja pa oblikujejo deloma zašiljene loke z nosovi, deloma pa v krogu komponirane 3, 4, 5 in 6-liste.

Notranjščina: Triladijski prostor je devetkrat križno-rebrasto obokan ter moderno poslikan. Vanj je vključena tudi stara ladja z moderno pevsko emporo, ki služi v spodnjem delu kot vhodna veža. Presbiterij pokrivata dva križna oboka in 5-strani zaključek. Rebra so konkavnega profila, brez sklepnikov, z 2 rebrastima oprogama, nosijo pa jih $5/8$ služniki z nizkimi pristrešenimi bazami in profilastimi kapiteli. V južni steni se nahaja gotski sedile in profi-

liranim robom, ob severni pa se je svojčas nahajala arca sanctissimi. Freske v presbiteriju so delo Jakoba Brolla iz leta 1893. Kapela ter zakristija z oratorijem sta neogotska.

Oprava: Je vsa neogotska. Glavni oltar iz let 1900-1901. so po načrtih arh. H. Pascherja delali: kamnosek K. Kocijančič iz Maribora, Alojz Gregorič mizar iz Male Nedelje, kipar Peter Neuböck iz Graza in pozlatař Viljem Sirach iz Graza. Ostali trije oltarji so nastali med leti 1895-1897 po načrtih arh. Rajka Mikoviča, pri njih pa so sodelovali: mizarja Ivan Rozman in Alojz Gregorič, kipar Jakob Gschiel in neka grodenska tvrdka, pozlatař Viljem Sirach in Alojz Šket. Križev pot opl je naslikal Jakob Brollo leta 1895. Orglje so iz leta 1893x 1906. Prižnica je delo že omenjenih graških umetnikov iz leta 1897. Veliki krstilnik iz rdečega marmorja je v delu okrogle pristrešene baze in čokatega stebra z motivom slepih polkrožnih arkad še poznogotski, gornji marmurnat del pa je iz leta 1909 ter ima obliko 12-kotnika s konkavnimi stranicami. Školjkasti stenski kropilniki so še iz stare cerkve.

Oprema: V zakristiji je lep empirski relikviar, rokokojski kelih in čedna srebrna dalmatika. Monštranca je neogotska, srebrna.

Zvonik: Vratnice vodeče s podstrešja v stolp so železne ter iz zač. 17. stol. Zvon ima napis: ZU GOTTES LOB UND EHRE HAT MICH GEGOSSEN SALESIUS FELTL IN GRAZ ANNO 1793 IH EX LITTE BENEFICENTIA IN VENERATIONEM SANCTE CRUCIS CURA-VERAM PAROCHUS JELLEN ter reliefe Florijana, Huberta, Donata in deizisne skupine.

Podstrešje: Vsi oboki so opečni, pri čemer so prezbiterijevi gotski. Ostanki slavoločne stene kažejo proti ladji belež, kar dokazuje, da je imela ladja nekoč tabulat. Na zvoniku je vidna sled zelo strme strehe prejnjje gotške strehe.

Resumé: Prvotna cerkev se posredno omenja že leta 1265, ko se omenja vas Chrože z dvanaajstimi kmetijami, nato leta 1314, 1445 itd. Ta cerkev je bila gotovo poznoromanska, a jo je na začetku 15. stoletja nadomestila druga, sedaj ohranjena v presbiteriju. K tej cerkvi so leta 1602. prizidali renesančni

zvonik, še pozneje pa južno kapelo. Imela je tri oltarje, prvotno tabulat, pozneje pa oboke ter je bila leta 1832 poslikana. V letih 1891-1892 je bila na mestu stare ladje zgrajena nova triladijska stavba, katero je izvedel radgonski stavbenik Spranger, ter gotiziran zvonik.

Okolica: Okoli cerkve so ohranjeni ostanki pravokotnega pokopališkega zidu ter kup profiliranih kamnov, ostankov stare ladje, verjetno okenskih ostenij.

Zupnišče ima dvakrat križno obokano vežo, ki prehaja na levo v kuhinjo, na desno v stopnišče. Veža v nadstropju ima raven ometan strop. Stavba je iz prve polovice 19. stoletja.

Pred cerkvijo stoji spomenik Janeza Nepomuka, iz peščenca in zač. 19. stol., ki je bil postavljen na sedanje mesto leta 1953 ter nato obnovljen. Je kvalitetnejše delo postbaročne manire.

Jugovzhodno cerkve stoji pravokotna Anina kapela, ki je brez talnega zidca toda z vogali, izdelanimi iz lepo obdelanega kamenja. Fabion, ki manjka le na fasadni steni, je kamenit in poševno spodrezan. V vzhodni steni je originalno v južni steni pa novejše ppk okno s kamenitim poševnim ostenjem. Na fasadi ima zašiljen 3/8 oblikovan (slavo) lok z enakima pristrešema. Na bazama. Pod sedanjimi dostopnimi stopnicami je vidna lina spodnjega grobničnega prostora, kar dokazuje, da je kapela služila kot karnar. Kapelo pokrivata križna oboka z dvojno žlebastimi rebri, ki slone na geometričnih konsolah ter se križajo brez sklepnikov. Kapela je po stilu sodeč iz srede 16. stoletja. Vhodna vrata so iz kovane mreže, ki kaže na sredo ali drugo polovico 18. stoletja, ter so bogato poznobaročno ornamentirane. Kapela je po kroniki iz leta 1582, obnovljena pa je bila leta 1830 in 1964. Leta 1829 jo je dekorativno-figuralno poslikal Sebastian Pergrin.

Konservatorske opombe: Cerkev in kapela sta v redu vzdrževani.

Registerske opombe: Vzdrževalni stroški so kriti iz imetnikovih sredstev.

Ostalo: Odstranjena šola pred cerkvijo je bila iz leta 1831, povečana leta 1890., porušena leta 1964.

Jože Curk: Zaiski mariborske topografije (1966?).